

”I äldre arkeologers fotspår” – rapport från berättarkväll 2022-11-15.

Under hösten har vi haft en studiecirkel på Kulturarvscentrum (KAC) i Växjö där vi försökt följa ”I äldre arkeologers fotspår”. Vi har varit runt 12 personer som träffats 4 gånger och denna femte kväll skulle vi berätta för hela föreningen en del av vad vi funnit. 33 personer hade infunnit sig för att lyssna. **Kvällens program såg ut så här:**

Presentation av forskningsmaterial

Jan-Erik Anderbjörk

Kyrkoherde Ludvig Palmgren

Oskar Lidén

Forskande studiecirkel i Gårdsby

Hällkistor i Knut Kjellmarks spår

Bergunda socken

Knut Kjellmark

Johan Haquin Wallman

Mariann Hellberg

Anders Lindblom

Arne Nilsson

Staffan Svensson

Ingrid Åman

Cecilia o Patricia Medina-Pettersson

Ingrid Andersson

Per o Christina Andrén

Per Andrén

Presentation av forskningsmaterial – Mariann Hellberg

På KAC finns många handskrifter och många maskinskrivna dokument. Knut Kjellmark – vår nestor – täcker stora delar av länet. Han dokumenterade mycket och vi har kunnat studera hans ”Värends fornminnen” allt ifrån de ursprungliga artiklarna i Smålandsposten till de enskilda sockenvisa häftena och vidare till de fåtaliga bokinbundna sammanställningarna av dessa häften (finns på KAC och Växjö Stadsbibliotek). I dessa böcker saknas register och sidnumreringen är inte kontinuerlig utan är utformad sockenvis och vid ny socken börjar numreringen på sid. 1 igen osv.

Vi har också kunnat studera Knut Kjellmarks ”minneslappar” som

han inte hann infoga i Värends fornminnen. Där

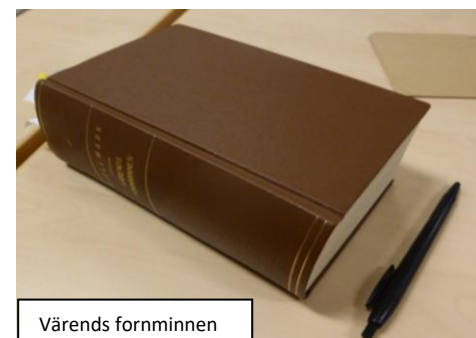
skrev han i all hast ner på något papper han

hade i fickan när något fornminne hastigt kunde ”dyka upp”. Det finns många minneslappar om Sunnerbo.

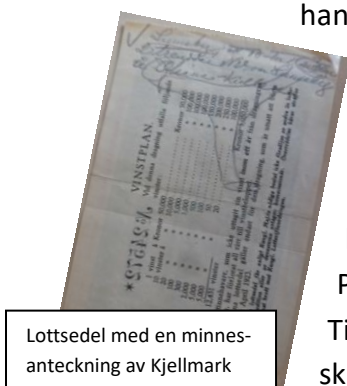
Oskar Lidén arbetade inom västra delen av länet och finns publicerad i böcker/häftade skrifter där många kan nås via Libris på Kungliga biblioteket.

Prästen Ludvig Palmgren har publicerat sig i ”Svensk Fornminnesförenings Tidskrift” där en del sidor är ouppsprättade men inte Palmgrens sidor. Någon skrift av arkeologen Sjöborg nämndes kallad ”Nordens fornälskare”. På

Libris/KB har man tillgång digitalt till denna skrift och dessutom till många andra äldre arkeologiska skrifter. Sammanställda inventeringar över s.k. ”fasta fornlämningar” finns att tillgå sockenvis ofta maskinskrivna och med kartor. Det finns också Excerpter samlade sockenvis i pärmar för de flesta socknar, där inventerande arkeologer försökt samla allt skriftligt material sockenvis inför inventeringar i fält. Regementsläkaren Wittlock har lämnat både böcker och fynd efter sig.

Värends fornminnen

Lottsedel med en minnesanteckning av Kjellmark

Då många har tillgång till KAC's samlingar av skrifter och fynd så händer det att de "byter plats" och ibland också försvinner. Man arbetar med att organisera materialet så att det bättre går att sammanföra det skriftliga materialet med fyndmaterialet. I det "topografiska arkivet" samlas också sockenvis material såsom tidningsartiklar mm. Tidningsartiklar är ibland den enda dokumentationen som finns kvar om olika arkeologinära händelser både i text och bild. På KAC finns också Kronobergsboken genom tiderna att tillgå liksom tidningen "I Varend och Sunnerbo".

Mariann har under höstens studiecirkel servat oss med allt detta material och tackades med en blomma från cirkeldeltagarna för detta!

Jan-Erik Anderbjörk (1910-1991) – Anders Lindblom

Jan-Erik Anderbjörk var landsantikvarie och chef för Smålands museum i 35 år, från 1940 till 1975. Han föddes i Stockholm och växte upp på Lidingö. I Stockholm tog han en fil. kand. och senare en fil. lic. i Lund. Han ville bli museiman och fick först anställning på bl.a. Livrustkammaren och senare på Riksantikvarieämbetet i Stockholm varifrån han utlånades till olika ställen runt om i landet såsom Kalmar, Karlskrona, Växjö, Alvesta mm. Han gjorde bl.a. en undersökning vid ett vägbygge väster om sjön Salen, som beskrivs i Kronobergsboken 1983 och där det anges att han blivit mycket positiv till Kronoberg. 1940 blev han alltså chef på Smålands museum och fick den nyinrättade tjänsten som landsantikvarie. På museet hade han hjälp av en vaktmästare och en städerska – det var hela personalen! Han tillträdde ju under 2:a världskriget och fick som tidig uppgift att skydda samlingarna. Han anses ha varit mycket mångsidig och fick bl.a. ett växande intresse för glas. Museet hade precis byggts ut när han kom men fick så småningom utökas ytterligare söderut bl.a. för att ge mer plats för glaset. I KAC:s glassamlingar finns ett glas som Anderbjörk tagit hem från "Fenicien" och som skänkts av ett barnbarn. Han deltog i att starta nya hembygdsföreningar och ångaren Thor inköptes under hans tid. Han var fotointresserad och dokumenterade mycket på det sättet. Han var ombud för Radiotjänst och han hördes kommentera från Växjö vid klockringningen från landets domkyrkor på Nyårsafton. Han ansågs trevlig, lätt att umgås med och förtroendefull. Anders lyfte fram två exempel på arkeologiska undersökningar som han genomförde:

1. Under 2:a världskriget tog man upp torv i Skirs mosse strax söder om Växjö. 1945 uppdagades bearbetade plankor och man funderade på en forntida väg eller bro. 1946 konstaterade man att där fanns rester av en väg där man lagt ut ris, pinnar och annat trävirke för att bära vägen. Man fann också rester av en forntida vagn med skakel, en hjullöt mm. Pollenanalys pekade på c:a 500 f. Kr. Senare omvärdering gjord av Peter Skoglund och Per Lagerås 2002 av detta bevarade trämaterial och en dendrokronologisk analys visade istället att vagnen är från c:a 750 e. Kr. Platsen är nu täckt av en sophög från Växjö.

2. I Fallnaveka där Lagan gör några spektakulära krökar finns ett gravfält där en bonde ville få bort 3 gravhögar som låg på hans åker. 1955 och 1956 genomförde Anderbjörk arkeologiska undersökningar och tog bort dessa gravhögar. I en av dessa hittade han 25 liter brända ben som analyserades av lektor Carl Klingberg i Växjö. Denne fann ben efter två hästar,

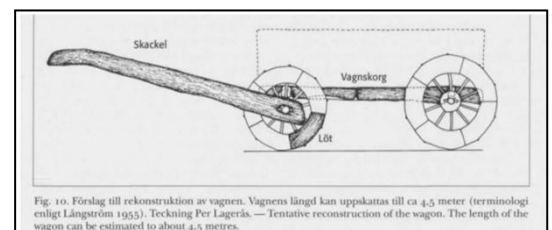

Fig. 10. Förslag till rekonstruktion av vagnen. Vagnens längd kan uppskattas till ca 4,5 meter (terminologi enligt Långström 1955). Teckning Per Lagerås. — Tentative reconstruction of the wagon. The length of the wagon can be estimated to about 4.5 metres.

två hundar, två svin, två nötkreatur + rester av får mm och dessutom ben från två människor – en 40- 50-årig man och en ung, vuxen kvinna. Här ses det heliga tvåtalet. Kanske hade det varit en offermåltid i samband med begravningen. I en artikel i Kronobergsboken 1967 om denna undersökning associerar Anderbjörk och Klingberg till Ibn Fadlans beskrivning av en vikingatida hövdingabegravning vid Volga 922 e Kr där djur och en kvinna offrades för att följa hövdingen i graven. Något liknande kan ha skett

vid Lagans strand. Fynden vid Fallnaveka ansågs ge en unik bild av en vikingabegravning. Under fikapausen då KAF bjöd alla på smörgåstårter fick vi också se två trästycken i magasinet, som ska vara upplockade från vägen i Skirs mosse. Det ena kunde möjligen liknas vid ett ok för två oxar och det andra var ännu mer svårtolkat.

Ludvig Palmgren (1844-1915) – Arne Nilsson

På 1870-talet finns det mest spår av honom. Han har presenterat en del av sina undersökningar i "Svensk Fornminnesförenings Tidskrift". 1873 fick han 500 riksdaler för att gräva på Bolmsö och norr, öster och väster om Bolmen. Han har också varit på Gettersö i södra Bolmen och hittat flinta, liksom vi har gjort. Till yrket var han präst i Bolmentrakten t.ex. i Tannåker och blev senare kyrkoherde i Ekeberga i Lessebotrakten. I Växjö stifts herdaminnen, som brukar vara ganska frispråkiga, omtalas han som en flärdfri man – en bonde bland bönder. Han beskrivs som en välrustad predikant och också hemmastadd i trolldomskonst. Det berättas där också att han blev utsatt för viss förföljelse.

Tydligt finns det också många skämthistorier om Palmgren och han hade själv stort nöje av att skoja med folk.

Han grävde mest på Bolmsö, men också mycket i Ås och Torskinge. Fynden ska ha gått till Svenska Fornminnesföreningen och sedan till Statens Historiska Museum i Stockholm där de ska finnas tillgängliga idag om man bokar in sig med någon månads förberedelse. Han beskriver också andras rovgrävningar och grustäktsskador och att han kan ha räddat en del undan förödelse. Ska ha funnits "kringstrykande antikvitetshandlare" på den tiden, som köpte upp forntida "skatter". Han har också gjort någon metodologisk beskrivning där han efter "avklädning av ljunctorven" "varvtals" skyfflade sig ner och "varje skyffeltag granskades" och så småningom återställdes fornlämningen. Dock lämnade han "väggarna" vid undersökningen av den stora Kungshögen på Bolmsö efter att fruktlöst använt 42 dagsverken med bara fynd av någon slaggbit. Han tänkte sig väl kanske återkomma senare. Vid en annan undersökning fick han undersöka en plan åkeryta utan synliga gravmarkeringar ovan gjord där det kommit fram fynd av kol, ben och stenflis. Där visade sig finnas åtta flatmarksgravar med fynd av spännbuckla, arming mm.

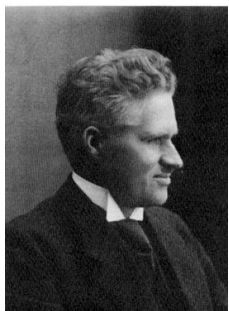
Avslutningsvis berättade Arne en skröna där Palmgren blev beskylld för att ha lurat en bonde Johannes i Bolmentrakten på dennes upphittade "guldfynd" i form av en arming. Palmgren hade sagt att den glänsande armingen var av brons och köpt den för en tia. Bonden grämde

Ett gravfält vid väg 555 nära Bolmen som Palmgren undersökt

sig och stämde Palmgren inför tinget i Lenhovda då denne flyttade till Ekeberga många år senare. Palmgren kunde då först inte hitta armringen men i en dröm natten innan tingsförhandlingen fick han en bild av att den låg ovanpå en kornisch och kunde då visa upp den i rätten där den ansågs vara av brons och han blev frikänd.

Oskar Lidén (1870-1957) – Staffan Svensson.

Oskar Lidén

Han växte upp i Korpås, Västergötland och gick i skola i Alingsås och Göteborg. Efter studentexamen 1892 blev han lärare 1894 i Eskilstuna och 1896 i Norberg i Bergslagen där han stannade i 12 år. Där skrev han om människorna i Norbergs bergslag och började också intressera sig för "hällgröpnings", vilket blev ett livslångt intresse. 1909 blev han rektor i Jonstorp på Kullahalvön för därvarande "Högre folkskolan", som var en parallell, frivillig skolform. Efter 10 år där utnämndes han till folkskoleinspektör, först i Uppsala och från 1920 i Sydsmålands västra distrikt

– ett distrikt som gränsade till det distrikt som Knut Kjellmark hade i mellersta Sydsmåland. Han bosatte sig i Sjögård strax väster om sjön Bolmen där han bodde till pensionen 1935. Han hade då hunnit med akademiska studier i Lund under åren 1915-17 som ledde till en fil.kand. i arkeologi och 20 år senare – 1937 – en fil. lic. Han promoverades till doktor i slutet av maj 1938 och då var han 68 år gammal. Hans avhandling handlar om de mesolitiska och neolitiska boplatsspåren i Jonstorp. Dit hade han återvänt varje sommar under 30 års tid för arkeologiska undersökningar tillsammans med sin familj. Han hade fem barn där två var agronomer och några var läroverkslärare. Hans fru gjorde mycket skrivarbete. Fynden från dessa undersökningar finns på Lunds universitets historiska museum nerpackade i 75 lådor! Staffan har haft kontakt med en man Leffler där, som tidigare har gått igenom dessa fyndlådor och Staffan kunde visa foto på några av lådorna. Däremot är det ännu inte identifierat var allt det dokumenterande skriftliga arbetsmaterialet från dessa undersökningar finns.

Om man gör sökningar på Libris/KB för att hitta Lidéns publicerade skrifter får man 33 träffar. De rör bl.a. fortsatta hällgröpningsstudier, där han fotograferat och ritat av. Staffan beskrev dessa hällgröpnings/skålgropar, som något som är lätt att hitta men svårt att förklara.

Avslutningsvis beskrev Staffan två händelser i Lidéns arkeologiska liv. Det första rörde en bok om Island som han skrev omkring 1950: "Från sagornas ö – bilder från bondekulturens slutskede". Han hade gjort två resor till Island och den senaste år 1900 och 50 år senare skrev han denna bok. Han var en duktig fotograf.

Den andra händelsen rörde en lärd "fight" där han vågade debattera med flera av sina lärare gällande två fynd från graven med "Bäckaslövsmannen" i Skåne. Det gällde tidsbestämningen av en s.k. fågelpil, som kunde användas till att jaga fåglar eller fiskar. Det gällde också funktionen av en 40 cm lång benmejsel, där man diskuterade om den använts för att skala av bark på tallar för att få barkmjöl eller haft någon annan användning. Senare har det ju visat sig att detta skelett är från en kvinna 9000 år bak i tiden – "Barumkvinnan". Sammanfattningsvis har Lidén lämnat efter sig flera böcker, ett mycket stor fyndmaterial, en liten stensamling på biblioteket i Jonstorp och rimligen ett mycket stort skriftligt arbetsmaterial, som ännu inte är lokaliserat.

Han trodde inte på tesen om att Bolmen och andra sjöar tippat mot söder efter istiden men i övrigt står sig många av hans slutsatser idag. Det finns ett minnesmärke efter honom i Jonstorp föreställande en kruka och en hand uppe på en sten.

Forskande studiecirkel i Gårdsby – Ingrid Åman.

Gårdsby hembygdsförening i samarbete med LRF har under hösten startat en studiecirkel där man första gången träffades 14 personer från sju olika byar runt ett bord på Erlandsgård i Tveta by. Då studerades kartor från 1600-tal, 1700-tal och 1800-tal. På Erlandsgård bor man

Detalj av karta över Tveta 1699.

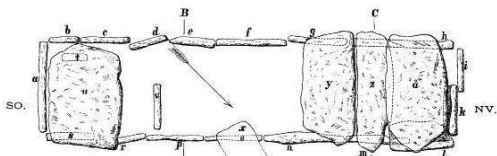
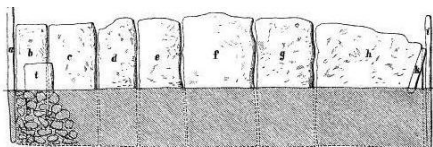
nu i 4:e generationen. På kartmaterialet kunde man spåra tre Erlandsgårdar. Man hittade också en väg som kallades Kvarnvägen men kunde inte erinra sig något vatten där, men på kartan från 1600-tal fanns det en bäck. En resursperson, som fick beröm för sina 90 år, invände indignerat att han bara var 89 år!

Träff nr två var hemma hos Kjell Gustavsson och sju personer deltog. Då fick man demonstrerat hur man digitalt har tillgång till Lantmäteriets kartmaterial i Gävle. Nästa träff planeras bli en utgång i dagsljus där man återvänder till Tveta by och ger sig ut med de gamla kartorna och

försöker orientera sig. En aktivitet som inspirerar. Kjell Gustavsson är gärna "bollplank" till fler byar, som vill starta liknande verksamhet.

Hällkistor i Knut Kjellmarks spår - Cecilia Medina-Petersson.

Cecilia och mamma Patricia har gemensamt studerat detta. Hällkistor är något typiskt för Kronobergs län och 1/3 av Sveriges hällkistor finns här. De härrör från senneolitikum och

Hällkista från en av Oscar Montelius böcker

äldre bronsålder. Kjellmark har efterlämnat ett manuskript om hällkistor i länet från 1932, som han aldrig hann färdigställa eller publicera. Manuskriptet är till en del en förteckning över hällkistor som Kjellmark själv inspekterat eller ibland endast hört talas om. En del av dessa hade försvunnit redan på Kjellmarks tid. Först hittade Cecilia och Patricia endast ett handskrivet manuskript på väldigt skört papper – nästan som bakplåtspapper. Det var för skört för att kunna kopieras. Dock

hittade de senare ett maskinskrivet manuskript, som var lättare att läsa och hantera.

Kjellmark har 570 hällkistor på sin lista. Om man söker på FMIS idag så finns där 771 hällkistor registrerade i länet.

Utmaningar i att identifiera hällkistorna är vaga platsbeskrivningar, namnbyten, flyttade sockengränser och dramatiska förändringar av landskapet såsom t.ex. utdikningar och granplanteringar.

Några resultat: Hällkistor som saknar RAÄ-nr idag var nog oftast försvunna redan på Kjellmarks tid. Man kan ge sig ut för att leta efter dem. De skulle också kunna registreras i FMIS under rubriceringen "uppgift om" och Cecilia har skaffat sig kompetensen att göra sådana registreringar genom en utbildning på RAÄ under året. Dock får inte Cecilia möjlighet till detta nu då museet inte har råd att behålla henne pga krympande ekonomi. Det har också gått att hitta fram fynd från fler hällkisteundersökningar än vad man först trott. Det har också framkommit en hel del intressanta och spännande historier kopplade till hällkistor som t.ex. handlar om olyckor, som ska drabba den som gräver efter skatter i dessa.

Bergunda socken - Ingrid Andersson.

Lördagen den 29 april 1933 skrev Knut Kjellmark artikeln om Bergunda socken i Smålandsposten i serien "Värends fornminnen". Det har också gjorts kompletterande inventeringar i denna socken av Sven Lindberg och Thorsten Petersson 1937 som finns redovisade. Bergunda socken ligger väster om Växjö tätort och omfattar bl.a. byarna Långstorp, Räppe, Bergkvara och Marklanda sett från norr till söder. Ytan är 6000 ha varav greve Posse på Bergkvara äger hälften. Det finns 192 registrerade fornlämningar varav 10

högar, 72 jordblandade rösen, 64 rösen (varav 5 med synlig hällkista), 39 stensättningar (varav 14 skeppsformiga och 1 treudd) och 7 resta stenar. Många har blivit förstörda. Vi fick se gamla foton på "Draka rör", "Rana rör" och "Stora röret". Det sista var närmast fyrkantigt och 2,3 meter högt. Om "Rana rör" finns någon saga om olyckor, som drabbat den som skadat röset med "flammor som slagit upp" i hembyn, som

synts på 2 km avstånd. Vi fick också se foton på två resta stenar. En sten har t.o.m. fått ett namn nämligen "Bengt Bugges sten" av okänd orsak. Fynd från Bergunda finns på olika håll t.ex. i Wittlocks samlingar varav en stor del gick till Lund. En del fynd har gått till Jönköpings museum och en del finns hos familjen Posse, Statens Historiska Museum i Stockholm och på Smålands museum. Vi fick se två fynd som finns på KAC nämligen en vacker dolk av brons och en mejselliknande artefakt av sten/flinta. Ingrid lyfte också fram en skrift från Länsstyrelsen som beskriver "Bergkvara – ett godslandskap med historia" av Martin Hansson och Alexandra Nylén och som kan nås på nätet: <https://lucris.lub.lu.se/ws/portalfiles/portal/5926006/3130747.pdf>.

Wittlocks bronsdolk

Knut Kjellmark (1866-1944) – Per Andrén.

Knut Kjellmark föddes i Mariefred 1866 och dog i Stockholm 1944 nästan 78 år gammal. Han var gift två gånger – första hustrun Lydia Hellström dog efter 8 års äktenskap 1909 och andra hustrun Johanna "Hanna" Rockman från 1911 överlevde honom till 1977. Han hade barn i båda äktenskapen och sammantaget en son och två döttrar och flera barnbarn. Han utbildade sig i arkeologi under Oscar Montelius och Hans Hildebrand och skaffade sig också utbildning i geologi och botanik. Samtidigt med lärargärning i Värmland och Jämtland 1899-1904 så bedrev han arkeologiska undersökningar bl.a. vid stenålderspolplatsen vid Järavallen i Limhamn och på denna undersökning doktorerade han 1904. Samma år kom han till Kronobergs län 38 år gammal som folkskoleinspektör. Han hade anor från Kronoberg då hans mormor var född i släkten Ingelman med rötter i Ingelstad och också rötter i Ljungby och Sickinge.

Knut Kjellmark var modern – han cyklade. Han var född 1866 och vid den tiden startade cykelns utveckling i Frankrike. Enligt en artikel i Nya Växjöbladet 1940, när han var 74 år gammal, så räknade man ut att han cyklat två varv runt jorden på sina cykelturer som folkskoleinspektör och till olika arkeologiska mål. Han fick sin första kontakt med en cykel redan på 1870-talet, då en släkting for fram på en träcykel vid Svartå bruk i Närke. I artikeln betonade Kjellmark det välmående och alla vackra

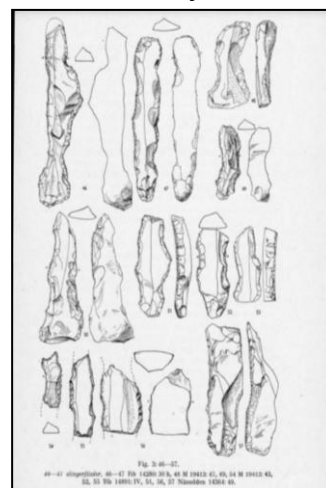

Knut Kjellmark på cykel 1896

upplevelser han fått av cyklandet.

Han var Riksantikvarieämbetets ombud 1901-1935 och gjorde mer än 300 besiktningar i södra Sverige. Mellan 1925-1931 var han föreståndare för Smålands museums forntidsavdelning. På sina skolinspektioner (varje skola besöktes två gånger om året) tog han tacksamt emot arkeologiska fynd, som barnen hittat sedan förra gången. I hans "minneslappslåda" finns anteckningar över sådana skolbarnsfynd t.ex. från Öja där skolbarnen hade hittat olika sorters flintskrapor mm. Arkeologin låg vid denna tid på en hög nivå inom elevkåren i länet!

1931 gick han i pension och flyttade till Stockholm. Det var då, fr.o.m. 1932, som han började sförfatta och publicera "Värends fornminnen" i Smålandsposten. Han gjorde också vid den tiden en del arkeologiska undersökningar t.ex. vid Siretorp på Listerlandet i Blekinge tillsammans med Axel Bagge. Han var då också verksam vid Statens Historiska Museum med att bearbeta eget fyndmaterial från stenåldersboplatser såsom vid Siretorp och Hönshyltefjorden. En del av det arbetet var så pass färdigt att det kunde publiceras postumt 1944 i "Fornvännen" med hjälp av Axel Bagge. Där har Kjellmark definierat nya typer av flintor såsom "linjaler", "rivflintor", "stötkantflintor", "slingerflintor" mm. Han var en skicklig tecknare, liksom många andra tidiga arkeologer, och på bilden ses hans teckningar av "slingerflintor" från denna sista skrift.

Knut Kjellmark och något om hans släkt - Christina Andrén.

En tidig förfader till Knut Kjellmark var torparsonen Hans Bengtsson 1780-1837 född i Långmarken. Tack vare prosten Kjellin fick denne möjlighet att studera. Av *Kjell* och *mark* tog han namnet Kjellmark. Hans Bengtsson-Kjellmarks yngste son var Knut Kjellmarks far Bernhard A. Kjellmark 1832-1896. Bernhard blev präst. Men dessförinnan hade han skrivit en doktorsavhandling med titeln "Svearnas invandring och Sveriges beröring med länderna öster om Östersjön i äldsta tid". Bernhard studerade också botanik. Under ett besök hos en äldre bror i Fagertärn i Tiveden fick han höra att där fanns röda näckrosor. Han plockade några exemplar och gav till sin professor i Uppsala. Detta blev en botanisk sensation. Om detta och mycket annat - bl. a. många citat av Knut Kjellmark - kan man läsa i boken "Slakten Kjellmark" skriven av Nils Gumaelius 2011 till minne av Bernhard.

Knut Kjellmarks mor Hildegard Broman 1837-1904 föddes i Stockholm och var dotter till en kryddkramhandlare. Hildegards mamma, som också föddes i Stockholm, hette Anna Sofia Ingelman 1815-1897. Hon blev tidigt änka och var mån om sin dotter. Hon blev en stöttepelare för dottern när hon bildade familj med komminister Bernhard Kjellmark i Mariefred. På nio år föddes sju barn varav Knut var yngst. På 1880-talet gick Knut på gymnasiet i Örebro och bodde då hos sin mormor i tre år.

Knuts mormor tillika Hildegards mor härstammade från Ingelstad. Långt tillbaka i slakten tog Magnus Bengtsson f. 1654 namnet Ingelman efter Ingelstad, söder om Växjö. Inglinge hög tronar på västra sidan av Torsjön och på östra sidan ligger många vackra gårdar som idag klassas som ett område av riksintresse. En av dessa gårdar var "Ingelmännens".

I backen ovanför och öster om stationen på järnvägens tid hittade Kjellmark ett sommarnöje åt sig och familjen. Passande nog var det ett område med många fornlämningar in på tomten. I granngården ligger Gossagårdsröset med sina ovanligt stora stenar, upp till 1 meter i diameter.

Kjellmark ville inte skriva memoarer, men livet hade han "gärna behållit i många tusende år".

"Sommarnöjet" i Ingelstad idag

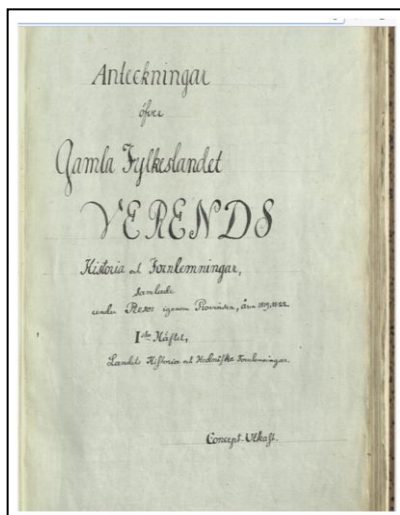
Johan Haquin Wallman 1792-1853 – Per Andrén.

Vi började presentationerna med den yngste arkeologen Jan-Erik Anderbjörk och avslutade med den äldste, som var verksam för ungefär 200 år sedan. Johan Haquin Wallman föddes i Linköping där hans far var präst och lärare, som hamnade i ekonomiska svårigheter. J. H. Wallman tog studenten och fortsatte till Uppsala för en magisterexamen 1815. Han hade goda betyg i filosofi, botanik/ekonomi, vitterhet och historia.

Från 1819 och 15 år framåt gav han sig ut på årliga vetenskapliga resor i Götalands olika delar under sommarhalvåret. Han fick ekonomiskt stöd av kronprins Oscar och ffa av Götiska förbundets starke man baron Jacob Adlerbeth, som han vetenskapligt och alltmer vänskapligt brevväxlade med i 25 år. Över 600 brev finns sparade från denna brevväxling och där återfinns mycket av det vetenskapliga rapporterandet från alla dessa resor. På sina resor samlade han in allt som kunde tänkas ge kunskap och information om forntiden såsom traditioner, folkmusik, sagor, fysiska fornminnen mm. Allt enligt tidens romantiska filosofiska tankebanor där man idealiserade den forna ursprungliga paradisiska tiden och ville "nä"

tillbaka dit. Även Atterbom, Tegnér, Geijer, Ling, Love Almkvist m.fl. "jobbade" på olika sätt med detta. Nutiden ansågs organiskt förbunden med forntiden och bildade tillsammans en helhet där även naturen och landskapet ingick – ett impressionistiskt arbetssätt. Det påminner faktiskt om dagens s.k. "postprocessuella tvärvetenskapliga" arbetssätt inom arkeologin där man också söker få en helhetsbild. Stenåldern fanns inte definierad och inte bronsåldern heller. "Forntiden" utgjorde ungefär det som vi idag kallar järnåldern.

Den första resan gick till "provinsen Verend" 1819 och dit återvände han 1822 och skrev för hand en sammanfattande rapport sommaren 1823 när han var på brunnsvistelse i Södra Vi utanför Vimmerby. Den finns bevarad på Antikvariskt-

topografiska arkivet på RAÄ. Mariann Hellberg har lyckats få dem att skanna detta dokument, så att vi har fått en digital kopia till KAC. Skriften består av 172 skrivna sidor med 145 inflikade figurer och är indelad i 10 kapitel. Särskilt är kapitel 7 av stort intresse där han på ett systematiskt sätt försökt kategorisera de fysiska fornlämningarna och där la grunden till en nomenklatur.

Han fick sedan 1828

Vitterhetsakademiens pris för en vidareutveckling av detta nomenklaturarbete.

Intressant är också att få

tillgång till noggranna ritningar (med skalan i alnar

och med nordpil utsatt) av

många fornminnesplatser i

länet, som visar hur de såg ut för 200 år sedan t.ex.

Löpanäsområdet utanför

Rottne, Inglinge hög-området

m.fl.

Han reste i bästa fall med häst

och vagn och ibland fick han

låna en häst för att rida. Oftast tog han sig fram till fots. Det finns en mycket tummad, bläckskrivna karta bland hans efterlämnade papper där en stig är inritad mellan

"Ödemarken" och "Flugskogen" och där han med blyerts ritat in fornlämningar. Just "där" befann han sig under sina resor under 15 år och var på så sätt en del av "helheten".

Arkeologen docent Påvel Nicklasson i Lund har 2011 skrivit en biografi om Wallman: "Att aldrig vandra vill – Johan Haquin Wallman Sveriges förste arkeolog". Wallman kunde aldrig "vandra vill" då han hela tiden ingick i helheten kanske Nicklasson avser med titeln? Under vinterhalvåret låg han ofta sjuk med "blodhåsta" och frossa (kanske malaria) och sköttes av sin syster Beata Wallman hemma i Linköping.

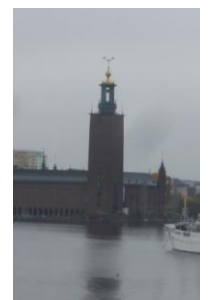
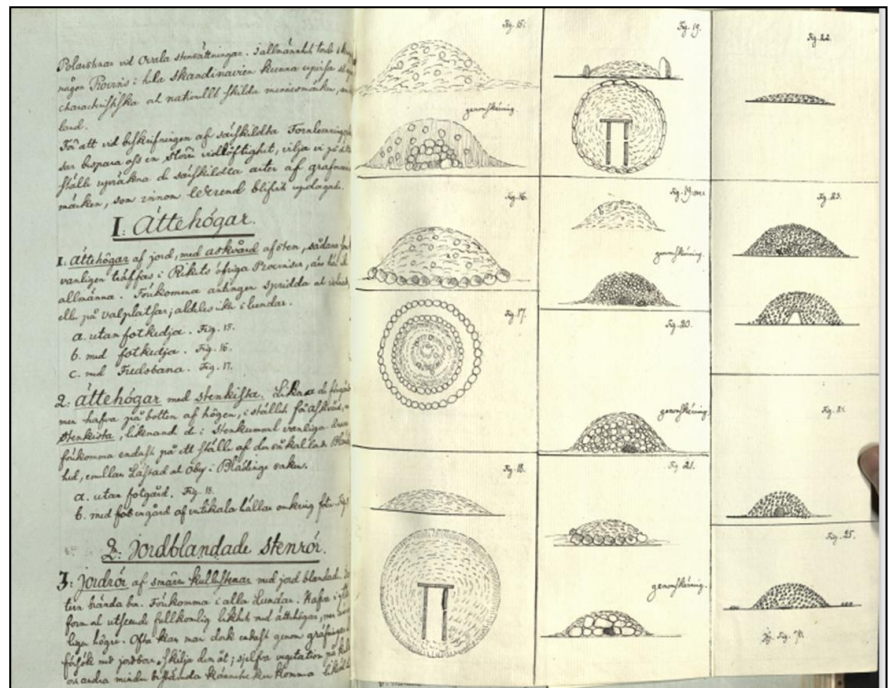
1835 tröttnade han på fornforskandet och resandet och blev präst och kyrkoherde i Slaka utanför Linköping och senare riksdagsman. Då ägnade han en del av sin tid till botanisk forskning om en alg på ett skickligt metodologiskt sätt. Han deltog fortsatt i fornforskningsdiskussionen bl.a. om var man geografiskt skulle placera "Birka". Han hade säte i Götiska förbundet och Vitterhetsakademien.

Han samlade in många sånger och melodier bl.a. tillsammans med sin bror Daniel Samuel Wallman (1791-1818) och dessa lever fortfarande genom "Slakamusikens" verksamhet i Linköpingstrakten. En melodi han fångat upp är den som spelas i Stadshusets klockringning varje dag i Stockholm. Den kommer från "en gumma i Agunnaryds socken".

Han blev nästan 61 år gammal och ligger begravnen på kyrkogården i Slaka.

Det finns ingen avbildning av denne man.

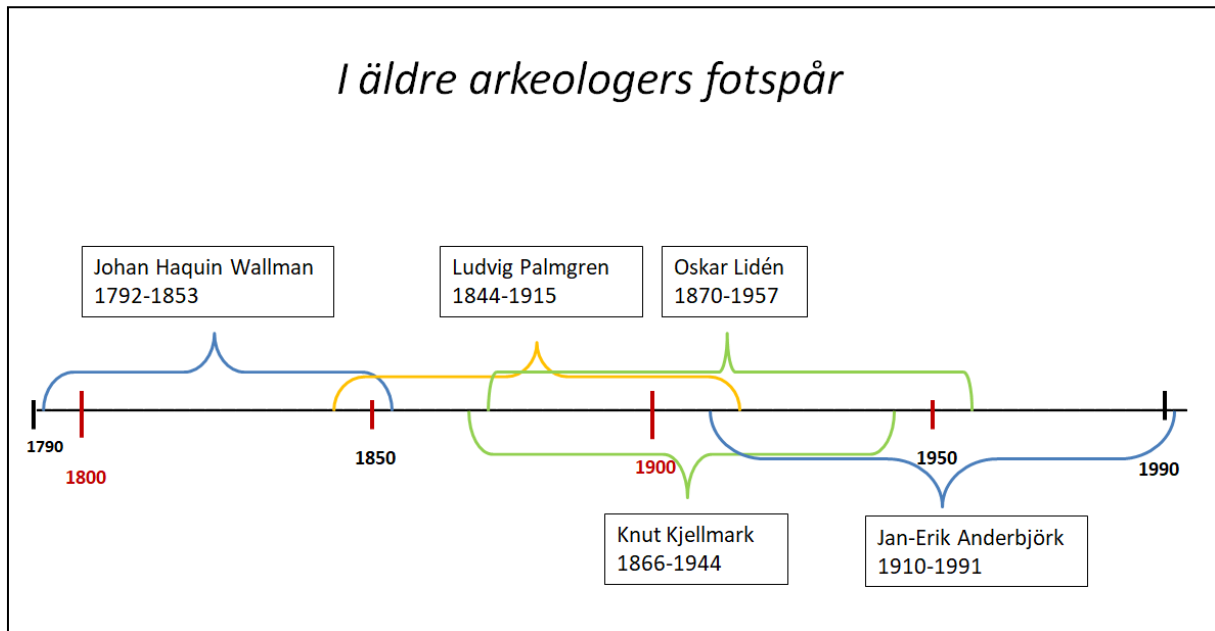
Påvel Nicklasson tror att det bara kan vara ett dussintal personer som läst Wallmans skrift om resan i "Verend", däribland Tegnér, som eventuellt skulle skrivit en nationalhymn om Blenda med stöd av Wallmans rapport, men han avstod. Det verkar som Knut Kjellmark

också har läst denna skrift då han i t.ex. häftet om Östra Torsås socken av och till hänvisar till Wallmans beskrivningar.

Under berättarkvällen berättades om framförallt fem arkeologiskt verksamma personer inom Kronobergs län. De har verkat på olika sätt och det har berört en period på c:a 200 år, där det hänt mycket inom arkeologins område.

Nedanstående tidslinje åskådliggör deras levnadsperioder.

Rapportör: Per Andrén i samarbete med de olika berättarna.